Til tross for tro

Beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn

Redd Barna

ISBN 82-7481-122-4
April 2005

Utgitt av:
Redd Barna
Hammersborg torg 3
0179 Oslo
Tlf: 22 99 09 00
www.reddbarna.no

Intervju, bearbeiding og tekst:
Marit Egge

Foto:
Terje Borud

Design:
Soda reklamebyrå

Prosjektet er finansiert av:

HELSE OG REHABILITERING
Stiftelsen for norske helse- og rehabiliteringsorganisasjoner

Alle bildene er illustrasjonsfoto, og personene er ikke identiske med personer omtalt i rapporten.

”TIL TROSS FOR TRO”

Redd Barna gjennomførte for noen år siden et prosjekt som ble kalt for ”Go On”, der ungdom som hadde brutt ut av isolerte, religiøse trossamfunn fikk et hjelpetilbud. Prosjektet avdekket at vi i Norge hadde liten kunnskap om barn som vokser opp i denne type trossamfunn. Rapporten Til tross for tro er en videreføring av dette arbeidet, og er med å bidra til at personer som har vokst opp i isolerte trossamfunn får fortalt sine historier.

Alle historiene tar utgangspunkt i en oppvekst i kristne, frikirkelige menigheter; menigheter som tradisjonelt er en del av norsk kulturell og religiøs virkelighet. Det er viktig for Redd Barna å understreke at det ikke ligger noen form for religionskritikk i valg av fokus. Det vi ønsker å belyse, er de begrensningene og rettighetsbruddene som ofte preger oppveksten når menigheten hemmer fri meningsdannelse og trekker seg tilbake fra omverdenen.

Barns selvstendige rett til trosfrihet og ytringsfrihet må drøftes og vurderes opp i mot foreldrenes frihet til å bestemme over sine barn og deres rett og plikt til å veilede og sette grenser. Historiene forteller oss at disse isolerte miljøene har store utfordringer i forhold til å sikre barns rett til tanke-, tros- og ytringsfrihet, slik dette er nedfelt i FNs konvensjon for barnets rettigheter og norsk lov. For Redd Barna som en barnerettighetsorganisasjon er dette svært bekymringsfullt. Barns rettigheter må også drøftes i lys av trossamfunnenes etablering og utvikling av egne livssynsbaserte skoletilbud for barn.

Vi takker Helse og Rehabilitering for økonomisk støtte til prosjektet. Vi takker informantene for deres tydelighet, ærlighet og mot. Deres historier gir oss økt innsikt om barndom i isolerte miljøer. Dette er kunnskap som forplikter.

Vi håper denne rapporten og informantenes tydelige meninger og erfaringer vil danne grunnlag for refleksjon og debatt.

Gro Brækken
Generalsekretær
Mars 2005

INNLEDNING

Gode minner fra barndommen? Det var et vanskelig spørsmål. Jo, bestemoren min, hun hørte alltid på meg. Hun var også i menigheten, men var ikke som alle andre – hun kunne spille Extra og det er jo ikke lov, det. Det var bare jeg som visste hun gjorde det.

Det er et stort antall frikirkelige menigheter i Norge. Noen er små, mens andre har mange tusen medlemmer. Noen er nylig etablert og er lokalt forankret, andre har eksistert lenge og er knyttet til et fellesskap som omfatter menigheter over hele verden. Noen er i kontakt og dialog med samfunnet rundt. Andre er lukket og isolerte.

Hvordan det er å vokse opp i en lukket menighet er dette heftets tema. Vi har intervjuet ungdom og voksne som har det til felles at foreldrene deres var medlemmer i frikirkelige kristne menigheter. Noen forteller om en trygg barndom, andre husker best utryggheten, men alle beskriver en barndom som var annerledes enn alle andres. Uavhengig av hvordan de beskriver sin barndom har de på et tidspunkt opplevd det religiøse fellesskapet som så belastende, og lukketheten som så knugende, at de har brutt ut. Kostnadene ved bruddet har vært store.

Det finnes ingen pålitelig statistikk over antall barn og unge knyttet til de isolerte trossamfunnene. Det har blant annet sin årsak i at det er uklare grenser for når vi skal definere et trossamfunn som isolert. I dette prosjektet har vi inkludert menigheter som begrenser medlemmenes mulighet for fri meningsdannelse, som har restriksjoner på informasjonsutveksling mellom menigheten og samfunnet rundt, og som har sterke sanksjoner knyttet til å forlate menigheten.

At trossamfunnene er isolerte betyr ikke at de er *ukjente*. De kan være tydelig til stede i lokalsamfunnet og i noen tilfeller deltar enkelte ledere i deler av den offentlige debatt. Denne synligheten og deltagelsen kan gjøre det vanskelig å forstå at menighetene samtidig er isolert og lukket.

En oppvekst innenfor en lukket og isolert menighet innebærer ofte en barne- og ungdomstid hvor mange av de rettighetene barn og unge har blir krenket. De opplever sterke begrensninger både knyttet til hvilken informasjon de får, og til hva de får lov til å gi uttrykk for. De fratas retten til å hevde egne meninger og har ikke samme valg som andre når det gjelder skole, venner og fritid.

De fleste som er født inn i en menighet tenker de skal være der for alltid. Det er en umulig og forbudt tanke at det kan være noe galt med menigheten. Når tvilen kommer, leter de etter årsaken i egen tilkortkomming.

De murene som er bygget rundt menigheten gjør det like vanskelig for omverdenen å se inn, som for dem å se ut. Men om disse barnas oppvekst er skjult, betyr det ikke at den ikke angår oss.

Rett til *hvile og fritid – blant annet til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder*

De utenfor og vi innenfor - om isolasjon, samhold, forsakelse og fortapelse

Barn som har vokst opp i isolerte trossamfunn har ikke nødvendigvis "lik" oppdragelse, men en fellesnevner i oppdragelsen har vært å knytte barna til menigheten. Det blir tatt i bruk et helt spekter av oppdragelsesmetoder for å oppnå nettopp dette. I enkelte familier er det fellesskap og aktivitet som er bærebjelken, i andre er de fremherskende oppdragelsesprinsippene straff og frykt eller skyldfølelse og fortapelse:

De lukkede menighetene bygger sterke forskansninger mot verden rundt. Det som foregår *innenfor* er det ikke meningen at skal deles med dem *utenfor*. Det etableres en forståelse av "de" og "vi". Ikke engang nære slektninger er en del av "vi'et", hvis de ikke også tilhører menigheten. Barn kan derfor ha tanter og onkler, besteforeldre og eldre søsken som de har minimal kontakt med. De treffes ikke i det daglige. Det er heller ikke fellesskap knyttet til de tradisjonelle familiehøytidene som jul, påske og 17.mai, fordi menighetene enten ikke markerer disse høytidene eller feirer dem på sin egen måte. Enkelte forteller om en barndom preget av dyp fortvilelse knyttet til at en bestemor, fetter eller lekekamerat fra barnehagen var på den "andre siden". Skillet kan være så absolutt at når en i menigheten dør, nektes pårørende utenfor menigheten å være med i begravelsen.

– Bestefar var i verden. Det var en stor byrde å bære - for han skulle jo gå til helvete. Det var et tema hele tiden at han måtte bli frelst og komme med oss.

FELLESSKAP OG AKTIVITET:
Barndommen var fin, mye sosial aktivitet både innenfor familien og innenfor menigheten. Jeg så veldig opp til foreldrene mine. De var veldig opptatt av å skape et fellesskap innad i familien som igjen ble bundet inn i menigheten. Vi dro mye på turer. Faren min var en ledende evangelist som reiste rundt og forkynte, så da ble vi barna med. Det var mange veldig fine opplevelser og jeg har mange gode minner.

Jeg kan se at faren min manipulerte oss, men det var med positive midler. Han var bevisst på at vi ikke skulle presses, men overbevises om at dette var det rette. Vi bodde i et stort hus – og far lagde lekeplass og fotballbane for at vi skulle holde oss der. Det hendte bare helt unntaksvis at jeg var med andre hjem eller at andre var med meg.

STRAFF OG FRYKT:
Det jeg husker best, helt fra jeg var liten, er frykten - frykten for Gud. Hvis jeg gjorde noe galt, så var Han der og sladret til foreldrene mine. Husker en gang jeg stod i badekaret. Var 4-5 år. Så fikk jeg det for meg at jeg ikke var god nok til å få lov å leve.

Det var mye vold. Hvis jeg kom for sent hjem holdt pappa meg mens mamma slo. I den tiden var jeg ikke med på møtene. Mye av aggresjonen til mamma og pappa kom av det. De sa jeg var fortapt og at jeg ikke skulle være født. Jeg ble hard, særlig utad. Lærte meg å holde et ansikt som er vanskelig å knuse.

– Vi var veldig klar over at vi tilhørte en annen verden som var en mye bedre verden – selv om det kunne være en mer plagsom verden.

Den verdslige verden beskrives som et sted det ikke er godt å være, og det er synd på dem som lever der. Lederne i menigheten bruker ofte enkeltskjebner fra samfunnet rundt for å styrke forestillingen om menighetens overlegenhet. Uten hensyn til dem det gjelder, blir navngitte ungdommer fra skole eller nabolag uthengt på møter og i taler hvis de har det vanskelig hjemme, har rusproblemer eller hvis en ung jente er blitt gravid. De er i "verden", og levende bevis på hvordan det er på utsiden.

– Det som ble tegnet for oss var at vi måtte bevares i menigheten. Det var overordnet alt annet. Vi kunne ikke forlate menigheten… da fikk vi ikke Guds velsignelse over oss. Fikk vi verdslige kamerater kunne vi skli ut og bli mistet i den verdslige verden.

– Husk, at alle andre barn er fortapte!

Går barna i offentlig skole kan det være sterke restriksjoner knyttet til hvem de får være sammen med i friminuttene og etter skoletid. Har menigheten egen barnehage og skole reduseres og kontrolleres kontakten ytterligere. De kan bli forklart at klassekamerater og nabobarn ikke er gode nok til

at de får leke med dem, de er fortapt, mens de selv er blant de utvalgte frelste.

– Vi fikk ikke lov til å være sammen med barna etter skolen. Det var for at vi ikke skulle få input fra verden. Det står i skriften. Men jeg gjorde det gang på gang og jeg fikk juling hver gang jeg hadde gjort det. Men jeg lot meg ikke temme. Det var så fint å komme til dem. De var blide og glade og det var lov å være sint på hverandre og man fikk si sine meninger. Så jeg skjønte ikke hva som var så galt med dem, i forhold til oss.

– De okkuperer ferier og weekender – ja det er der de er smarte, for de vet det er da man får venner.

Gjennom oppveksten blir tid og tanker knyttet til aktiviteter i menigheten. Det er barnegrupper, samlinger og undervisning. Etter hvert ble det husmøter, konferanser, bønn og faste, misjonering, hjelpetjeneste eller arbeid. For mange betyr det aktiviteter hver dag. I feriene er det stevner, felles reiser eller opphold på menighetens egne feriesteder. Båndene bindes innover; samholdet styrkes, mens alle forbindelser ut svekkes.

– Det var ikke lov å være kjærester. Det var en regel. Man skulle møte en person og den skulle man gifte seg med.

I ungdomstiden blir det mer tydelig at de er annerledes. Det kan være vanskelig å håndtere. De opplever isolasjonen mer direkte, og begynner å forstå at det ikke bare er en beskyttelse, men også et tap i å bli holdt borte fra den verdslige verden.

– På skolen var jeg helt isolert. Hadde ingen venner i klassen. Jeg orket ikke ta kontakt for jeg følte meg rar, annerledes og underlegen. Jeg hadde ikke noe felles interesser med dem heller. Jeg ante ikke hva de snakket om når de snakket om kjærester og fester. Det var noe som ikke angikk meg i det hele tatt. Det var en helt annen verden.

SKYLDFØLELSE OG FORTAPELSE:
Det var en rød tråd gjennom hele barndommen min – at jeg skulle være takknemmelig, og når jeg gjorde noe galt – at jeg skulle skjemmes. Jeg skjemtes mye, for jeg var en impulsiv unge. Jeg skulle være takknemmelig for at jeg var kommet inn i en menighet som hadde det rette synet på Gud. Hvis ikke hadde jeg gått strake veien til helvete. Da ble jeg livredd. Jeg så for meg en haug med glo, og jeg kunne nesten høre jamret.

Det var sikkert lyspunkter i min tilværelse, men jeg klarer ikke å huske det. Det jeg husker var at jeg aldri var trygg. Fortapelsen lå under hele tiden – også når ting var bra.

Rettighetsaspekt – om menings-disiplinering og sensur

Norge, som i en rekke andre land, er religionsfrihet ansett som en av de mest grunnleggende menneske-rettighetene. Mange foreldre, menighetsledere og andre mener at religionsfrihet innebærer at foreldre har en nesten ubegrenset rett til å bestemme over sine barns religiøse oppdragelse. Men barn har selvstendige rettigheter som er gitt dem både gjennom norsk lov og FNs Barnekonvensjon. Det er nettopp i spenningsfeltet mellom foreldrenes frihet til å bestemme over sine barn og barnas selv-stendige rettigheter, at vi i fortsettelsen skal vurdere oppveksten til barn i isolerte trossamfunn.

I noen menigheter er det både restriksjoner knyttet til kontakt *ut*, og sensur når det gjelder inntrykk og informasjon utenfra og *inn*. Sensuren begrenser bruk av TV, radio, bøker, blader, aviser, film og data. Isolasjonen og lukketheten kan noen steder bli nesten total.

– Det er utrolig hvor mye makt man kan få over personer. Særlig når man bruker gudsbegrepet.

Å vokse opp er å endre seg. Når barn og unge erobrer nye holdninger, meninger og kunnskaper prøver de dem ut i diskusjon og samtale med andre. Dette tillater ikke de isolerte trossamfunnene. ”Du får ikke en gang ha tanken din fri,” var et utsagn som gikk igjen hos flere. Resultatet blir et oppvekstklima uten mulighet for vanlig meningsdannelse.

Barnekonvensjonen har bestemmelser som er knyttet til meningsdannelse og tankefrihet.

Dette er viktige forutsetninger for å delta i et demokratisk samfunn. Artikkel 12 omhandler barn og unges rett til å uttrykke meninger, artikkel 13 fastslår retten til ytrings- og opplysningsfrihet og artikkel 14 utdyper retten til tanke- samvittighets- og religionsfrihet.

Barn som vokser opp uten at disse rettighetene blir respektert mister ikke bare grunnleggende rettigheter, men har mindre beskyttelse og kan lettere utsettes for andres maktmisbruk og kontroll.

Barnekonvensjonens artikkel 16 skal sikre barn og unge rett til privatliv.

Særlig ungdomstiden er en periode for utprøving, selvstendiggjøring og identitetssøking. Til tider kan man både overraske, forvirre og skuffe seg selv. Da er det avgjørende å ikke hele tiden føle seg på utstilling – gjennomlyst og ubeskyttet.

Det er pastoren og en liten gruppe rundt ham som produserer de meningene som resten av menigheten skal forfekte. De ser på seg selv som forvaltere av den sanne lære, de er nesten uten unntak menn og de har absolutt autoritet, gitt dem av Gud. Hvis et vanlig medlem korrigerer lederen kan det bli sett på som opprør, ikke bare mot menigheten, men mot Gud.

– Det er en manipulasjon som er så diskret. Det er vanskelig å konkret sette fingeren på hva det er, men likevel er det der.

Når de som har brutt ut ser tilbake på oppveksten, oppdager de at disiplinering var en kontinuerlig prosess gjennom hele barne- og ungdomstiden. De bruker ord som manipulering, tankekontroll og hjernevask når de skal beskrive hvilke mekanismer som var virksomme. I ettertid undrer de seg over at de ikke så det tidligere og tydeligere. Men de innser samtidig at siden de var midt i det, og heller ikke hadde noe å sammenlikne med, var det nesten umulig å oppdage.

– Menighetens regler er dine tanker. Klarer du ikke det har du ikke noe der å gjøre.

Livet i menigheten utfordrer retten til privatliv. En 10-årig jente opplevde at da hun og en annen jente flettet håret til hverandre, ble de bedt om å slutte. Det kunne skape følelser!

Menighetens behov for kontroll øker i takt med ungdommenes behov for privatliv: Å ha avvikende meninger om musikk, klær og utdanning blir oppfattet som opposisjon. Å ha hemmeligheter, få nye interesser eller ha venner utenfor menigheten som provokasjon.

En strategi fra menighetenes side kan være tett oppfølging av ungdomsgruppa. En gutt forteller at han i denne tiden gjerne ville følge menighetens påbud, men det endte med at han i stedet følte seg helt blottstilt og fratatt kontroll over eget liv. ”Gjennomlyst og ubeskyttet” er ordene han selv bruker om det han var med på:

– Vi måtte sette personlige mål som vi måtte dele med alle andre. På neste møte måtte vi fortelle om vi hadde klart det. Vi hadde intens bønn først, lovsang og tungetale. Og så skulle vi fram på podiet foran alle våre venner og lederne og fortelle hva vi hadde gjort siste måneden – på godt og vondt. Vi stod virkelig til rette: om vi hadde bedt en time hver dag, om vi hadde fått noen frelst. Om vi hadde vitnet for noen og eventuelt hvem og hvor mange, hvem vi hadde fått med i menigheten. Kort sagt, ”hvordan vi lå an”.

Rett til

privatliv, ære og omdømme – også i forhold til sine foreldre

Barnekonvensjonen har også bestemmelser som skal sikre barns rett til helse og behandling og beskytte dem mot overgrep.

De viktigste artiklene i denne sammenhengen er artikkel 19, som omhandler barn og unges rett til å bli beskyttet mot fysiske og psykiske overgrep, og artikkel 24 som fastsetter retten til helse – herunder tilbud om behandling av sykdom.

– Det er underkastelsen, ikke rettighetene som teller.

Den ensidige påvirkningen kan være et psykisk overgrep i seg selv. Men det er også mer eksplisitte disiplineringsmetoder. Innenfor samme menighet kan ydmykelse, utestenging fra fellesskapet og tap av attraktive oppgaver brukes hånd i hånd med strategier som innbefatter en pågående, men uønsket, eksponering gjennom lovsang, bønn og tungetale.

– Bak hallelujaropene er det frykt. Bak smilene og fromheten er det depresjon og motløshet.

I flere menigheter er offentlig irettesettelse et hyppig brukt sanksjonsmiddel. Ofte innbefatter det å bli omtalt fra talerstolen. Anklagen kan være diffus, slik som i eksemplet under, men den som omtales, i dette tilfellet en ung gutt, kan ikke motsi, forklare eller korrigere det som blir sagt. Det eneste han har lov til å vise er skamfølelsen:

*- Han har gjort noe veldig, veldig alvorlig. Han har gjort et stort overtramp. Jeg ønsker **ikke** å si hva det er. Og dere ønsker **ikke** å vite hva det er, så alvorlig er det! Han er nå fratatt alle sine oppgaver. Jeg vil ikke at noen skal spekulere i hva det er for noe – og ingen skal spørre han hva det er for noe. Han skal bare komme her på møtene og bygge seg opp igjen.*

– Det er den som sier fra om overgrep som blir ekskludert. Ikke den som har utført det.

Noen opplever fysisk straff, vold og misbruk både i troen og i menighetens navn. Det brukes mange krefter på å holde slike forhold skjult, men det hender at det likevel blir kjent i menigheten. Hvis forholdet ikke umiddelbart blir innrømmet, er erfaringen at menigheten gjør for lite for å få fram fakta. Hvis forholdet blir innrømmet, opptrer menigheten ofte både som anklager, forsvarer og dommer. Saken finner en "løsning" internt, uten at den som har vært utsatt nødvendigvis får hjelp, beskyttelse eller oppreisning.

*- De visste om det i menigheten. Helt sikkert. De bekjente ikke at det var greit, men jeg har hørt i ettertid at når mor var på møtet og han var hjemme med meg, så tenkte de: "Hva gjør han med henne nå?" Da han prøvde å voldta lillesøsteren til venninnen min ble han oppdaget. Da måtte han stå frem i menigheten og bekjenne og angre. Det er det de har tradisjon for: Å bekjenne og angre og **fortsette**!*

Også de som *ikke* har opplevd fysiske avstraffelse, kan sitte igjen med følelsen av å ha blitt straffet. Det kan arte seg som en gjennomgående følelse av å ikke være bra nok – ikke være verdt noe. Eller det kan være angst og usikkerhet knyttet til opplevelse av å stå alene, uten noen som "vil være med meg". Også blant dem som har gode enkeltopplevelser i oppveksten er det mange som forteller om en barndom innhyllet i en tristhet de ikke klarte å jage.

Det oppfattes som et alvorlig svik å fortelle omverdenen om kritikkverdige forhold i hjemmet eller menigheten. Å gå til politiet er helt utelukket, og selv det å søke hjelp i hjelpeapparatet har liten aksept.

Rett til
beskyttelse mot omsorgssvikt og overgrep

– Hvis du virkelig skal vokse så vokser du i menigheten. Du vokser ikke i det verdslige.

Retten til utdanning står sterkt i Norge. Vi trenger ikke barnekonvensjonen for å bli påminnet om barn og unges rettigheter på dette området. De som har brutt ut forteller imidlertid at utdanning blir neglisjert på en måte som vi ikke gjenkjenner ellers i samfunnet. Det som betyr noe er å gå i menigheten og tjene Gud. Hvis de likevel velger å utdanne seg, oppfordres de til å være raske, så det ikke tar for mye av den tiden de *egentlig* skulle bruke livet til. Unntaket er hvis utdannelsen medfører at man kan komme lengre i det kallet man har for Gud.

Mange av foreldrene bruker store deler av i fritiden i menigheten. Det kan være praktisk arbeid, pengeinnsamling, misjonering eller organisering av driften. Tjeneste i menigheten er tjeneste for Gud. Barna blir tatt med i arbeidet fra de er helt små. På den måten blir det for mange lite tid tilbake – tid som barn kan bruke for dem selv – til lek, fritidsaktiviteter og hvile.

– En av grunnene til at man skal jobbe så mye, er at andre tanker ikke skal slippe til.

Retten til utdanning innebefatter at utdanningen skal utvikle barnets personlighet, og talenter.

I artikkel 29 slåes det også fast at utdanningen skal forberede barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred og toleranse. Artikkel 31 minner oss om barnets rett til hvile, frihet og lek.

De eneste jeg tenkte jeg kunne henvende meg til var de med mer åndelig peiling i menigheten. Jeg var helt åpen. Da fikk jeg høre at jeg ikke var åndelig nok. Skulle jeg bli åndelig nok måtte jeg be to timer hver dag. Hvis jeg bare gjorde det ville ting åpenbare seg for meg. Jeg hadde en ånd med opprør i meg, noen demoner i meg.

Bli eller bryte ut? – om tvil, tro og ensomhet

De fleste som er født inn i en menighet tenker de skal være der for alltid. Når tvilen kommer er det naturlig å prøve å jage den bort. Det er i utgangspunktet en umulig og forbudt tanke at det kan være noe galt med menigheten.

Å slippe tvilen til, er det samme som å ta inn over seg skremselsscenariene oppveksten har vært fylt med; *fortapelsen og isolasjon*. Helt fra barndommen har de båret med seg kunnskapen om og frykten for å miste noen totalt. De vet at et brudd i mange tilfeller betyr å bli avskåret fra kontakt med familie og andre i menigheten. De som går ut blir mange steder ikke lengre sett på som kristne, de blir møtt med forakt og de mister hele sitt tidligere fotfeste.

– Det måtte være noe riv ruskende gærent med meg, for det så ut for meg som at alle andre på min alder syntes dette var helt greit.

Til tross for dette slår tvilen rot hos enkelte. Enten fordi verden utenfor ”trenger seg på”; de ønsker å delta, oppleve og oppdage. Eller fordi tvilen finner næring i en stadig stigende uro knyttet til forhold *innenfor* menigheten.

Men nedverdigelsen ble bare enda større når de hele tiden møtte meg med nedlatenhet og kritikk. ”Det er du som må skjerpe deg!” Jeg ble bare enda mer sår og fikk enda mer bekreftelse på at det var jeg som var problemet. Så jeg ble sikkelig deprimert og ble mer og mer lei meg og mer og mer trist for jeg følte at uansett hva jeg prøvde på så funka det ikke. Uansett hvor mye jeg ba eller uansett hvor mye jeg fastet. Uansett hvor mye jeg gjorde så gjorde det meg ikke mer frimodig eller mer stolt eller mer glad. Jeg fikk bare lyst til å rømme fra alt, for jeg ble så sliten av det.

– For meg var lederne en sterk elite som jeg hadde veldig tillit til. Jeg var veldig redd for å si noe imot dem. Samtidig så jeg at det var mange som hadde det utrolig tungt – de opplevde i grunnen ikke å ha noen snill Gud. Folk strevde i en sirkel uten å komme til noen glede i livet. Troen var en enorm byrde. Sannheten om at alle vi er lykkelige og alle andre er ulykkelige begynte å sprekke. Da jeg i tillegg opplevde at øverste leder manipulerte og løy, kom det som et sjokk! Hadde ingen anelse om at de brukte slike midler og at maktutøvelse foregikk på den måte. Hadde nok opplevd det før, men ikke skjønt det, for da stod jeg trygt på samme side som dem. Nå forstod jeg hva som hadde skjedd med folk som var støtt ut. Det ble en kjempe aha-opplevelse.

– Jeg var livredd for at det skulle bevises for meg en dag at det ikke var jeg som hadde rett.

Menigheten har for de fleste stått for frelse, trygghet og fellesskap. I en tid med tvil prøver de å finne tilbake til disse verdiene. De søker derfor hjelp i menigheten. Men i stedet for å finne forståelse opplever mange at de autoritære strukturene ikke tåler å bli utfordret. Det tydeliggjøres i stedet at det ikke er rom for avvik, at menigheten mangler strategier for konfliktløsning og at det ikke finnes grunnlag for demokratiske avgjørelser.

Menighetens reaksjon blir en pådriver i veien mot bruddet i stedet for det motsatte.

– Det som fikk meg ut var en blanding av at jeg ønsket et bedre liv og ønsket frihet – jeg følte aldri at jeg hadde frihet.

Det er naturlig nok langt flere som på et tidspunkt tviler, enn antallet som bryter ut. De som tar valget fremhever selvstendighetstrang og rettferdighetssans som avgjørende egenskaper. ”Jeg tror jeg har en innebygd sterk rettferdighetssans,” oppga en som grunnen til at nettopp hun forlot menigheten. ”Når jeg opplever noe urettferdig må jeg få gjort noe med det”, sa en annen. Eller de begrunner bruddet med at de måtte ha ”frihet til å tenke selv”, og at de ikke ville ”settes i bur”. Dessuten tror de at de eier en styrke eller kraft som gjør at de klarte å gjennomføre det de hadde bestemt seg for. Alle er enige om at det har kostet.

– Vi begynte å snakke om det, og det var en revolusjon.

Fordi forklaringen på tvilen tillegges *egen* tilkortkomming er det for mange helt utelukket at andre også stiller spørsmål ved menigheten eller troen. Alle tror de er alene i sin tvil. Opplevelsen av ensomhet blir sterk fordi samhørigheten har vært så fremhevet. Når de på et tidspunkt oppdager at de likevel *ikke* er alene, beskrives følelsene som overveldende:

– Jeg trodde ikke jeg hørte det jeg hørte, for da var vi plutselig tre stykker som følte akkurat det samme. Vi hadde bare spilt alle sammen, smilt og klappet – og så var det to til som hadde følt på helt samme måte! Jeg kunne ikke tro det! Det var helt voldsomt! Om jeg hadde klart å komme ned med beina sånn noenlunde på bakken hvis jeg hadde vært alene? – Det hadde blitt veldig vanskelig.

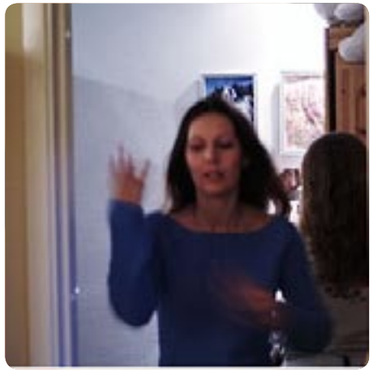

– Da jeg var klar for å melde meg ut var jeg overklar – det vil si jeg visste jeg ville få det bedre utenfor, og at jeg ikke ville overleve hvis jeg skulle fortsette å være innenfor.

Når bruddet er et faktum beskriver mange det som en lettelse. For noen kan prosessen ha gått over mange år med tvil og manglende tilhørighet - en vandring i ingenmannsland. For andre er prosessen kortere, bruddet bråere og avskjeden sårere:

– Bestemor som jeg var så glad i, var som en skygge i konflikten. Jeg husker da jeg dro – da kom hun ut på trappen og sa: – Skal du reise fra ”mor”? Og så trillet tårene på henne. Det var den siste kontakten vi hadde. Jeg vet ikke om hun fortsatt lever.

Til slutt var det bare plutselig nok! Jeg innså at alt som hadde vært vondt, all denne smerten – i hvert fall delvis, kom fra disse menneskene. Og jeg syntes det var veldig urettferdig. Hvilken rett har de til å dømme meg og behandle meg på en nedlatende måte? I hvilken posisjon er de som gjør at de har rett til det? Det fikk meg til bli veldig sint!

Rett til *ytrings- og opplysningsfrihet blant annet til å søke, motta og utbre informasjon og ideer*

- I den menigheten jeg vokste opp er det sånn at alt tilsynelatende kan virke veldig greit og veldig ordentlig og veldig positivt og veldig åpent. Helt annerledes enn andre sekter der man hører om ting som alle skjønner ikke er bra. Det er en del av taktikken. Derfor bør man alltid være på vakt når noen ønsker å gjøre egne ting og beskytte seg mot samfunnet omkring. I alle lukkede samfunn skjer det en type overgrep. Isolasjonene er et overgrep i seg selv, og veldig farlig.

Impulser utenfra – om mistenksomhet og små gløtt

ettertid skulle nok mange ønsket at noen utenfor menigheten hadde sett og forstått hva som foregikk i deres oppvekst. Samtidig innser de at det er et nesten umulig krav. Murene som er bygget rundt menigheten gjør det like vanskelig for omverden å se inn, som for dem å se ut.

Hadde noen prøvd å nå inn med informasjon, hjelp eller støtte er det ingen garanti for at det ville blitt tatt i mot – selv om de kunne ha trengt det. Mistilliten til alle rundt er så innarbeidet at det stenger for hjelp. Det er til og med mulig at tilbud utenfra kunne gjort at dører som var satt på gløtt til verden rundt, ville bli lukket igjen: ”Ville vært skeptisk hvis jeg hadde fått et tilbud fra rådgivingstjenesten, og ville gått rett til menigheten og fortalt om tilbudet. Det kunne ha dyttet meg enda lengre inn,” forteller en, mens en annen smiler over sin egen skepsis når han forteller at hvis noen med langt hår og skjegg hadde kommet, så hadde vedkommende tapt med en gang, ”…uansett om det var fra sosialkontoret eller en psykiater eller hva som helst.” Og han fortsetter: ”Det måtte være en jeg hadde tillit til og som jeg over tid hadde bygget en relasjon til – da kunne jeg kanskje latt meg påvirke. Det måtte i utgangspunktet vært en kristen person. Jeg ville vært veldig var hvis man hadde stilt spørsmål til om menigheten var riktig.”

– Fordi vi er et kristent land med misjon og mange menigheter, ser man det ikke. Det er derfor viktig at flere vet om det – så man kan ha noen flere varsellamper ute.

– Jeg visste at jeg hadde retten til å bestemme. Det var viktig.

En mulig innfallsport er å vinkle informasjonene fra et rettighetssynspunkt. Da angriper man ikke menigheten eller troen, men informerer om forhold som gjelder alle. Det kan styrke de faktorene som åpner forståelsen for at de har et valg, "…og det kan være med på å få deg til å innse at du er verdifull uansett hva du velger," sa en jente som gjennom denne bevisstheten hadde fått styrke til å bygge seg et vennenettverk utenfor mens hun enda var i menigheten. Dette nettverket ble hennes bro ut.

– Det at de får egen skole – det er det verste som kan skje. Det blir enda mer isolert.

Skolen er det stedet ungdom møtes og tilbringer mye tid. Skolen representerer ofte en annen kultur og gir andre impulser enn det de opplever hjemme og i menigheten.

Det kan medføre en sterk opplevelse av annerledeshet, men det kan også være med å utvikle selvstendighet og bevisstgjøre dem på at de har valg.

Barn og unge som tilhører menigheter med egne skoler får ikke de samme impulsene. Blant de som har brutt ut er det derfor stor skepsis til utviklingen som går i retning av flere privatskoler knyttet til menighetene. De understreker behovet for at myndighetene følger opp og kontrollerer. Ikke bare i skolen, men også i barnehager knyttet til menigheter. Og de foreslår at det skulle være obligatorisk med lærere utenfra i deler av samfunnsfagsundervisningen. På den måten ville de være sikret å lære om samfunnet rundt.

– Det må komme inn allerede når de utdanner seg.

En annen vei inn til barn og unge som vokser opp i lukkede menigheter er gjennom kunnskap. Flere av informantene mente at alle utdannelser som knytter seg til arbeid med barn og unge bør innholde kunnskap om hvordan isolerte trossamfunn er bygget opp, hvilke regler som gjelder og hvilke tabuer barna kan bære med seg. På den måten øker muligheten for å forstå det enkelte barns oppvekst. Uten forståelse er det vanskelig å se for seg at man kan lette børen de bærer.

Rett til

utdanning, utfoldelse og utvikling

Livet utenfor – hvordan leve sitt eget liv

Man har to valg – man kan synke ned i sin egen elendighet, men man kan også velge å gå videre. Jeg tok tak i tingene og begynte å jobbe med dem. Det med å hate – det slapp taket i meg, og i dag kan jeg sitte her å si at jeg er ikke en gang bitter. Jeg har ikke noe glansfullt liv – livet har jo alltid noe, men skulle jeg skyldt på dem i forhold til alt som kom i livet mitt, da hadde jo de vunnet over meg.

Det er vanlig at ungdom og unge voksne som flytter hjemmefra har massiv støtte fra foreldrene sine og blir hjulpet i gang når de skal etablere deg utenfor barndomshjemmet. I tillegg har de solide kunnskaper om samfunnet rundt seg. For ungdom som bryter ut av isolerte trossamfunn er det å skape seg en ny tilværelse en helt annen kamp. De skal finne en forankring og leve et liv innenfor det systemet de tidligere har lært å forakte. Det medfører at de må tenke motsatt om mange ting; ikke minst om hvem de er. Fra å ha vært veldig beskyttet står de helt ubeskyttet; uten noen de kjenner og tør stole på, og uten støtte fra familie og tidligere venner. De har bare seg selv.

*– Det eneste som var helt klart var at dette må vi vekk fra – men hva vi skulle **til** var mer uklart.*

Mange bærer med seg en oppvekst som har lært dem at de er syndige og skyldige. Det er et vanskelig utgangspunkt for å finne nytt fotfeste, stole på egne ressurser og tørre å tro på at man kan bety noe for andre. For å lande trygt er aksept, praktisk hjelp, nettverk og tid fire viktige hjørnesteiner:

1. Aksept og forståelse

”Så lenge det finnes sånne menigheter må det være noen som står beredt og tar i mot med åpne armer!” var beskjeden fra en gutt som var brutt ut. ”Et menneske som uten spørsmål holdt rundt meg og sa at du er god nok sånn som du er. Du er god nok!” var ønsket til en annen ungdom.

Den sårbare situasjonen det er å bryte ut kunne vært sikret hvis det var noen eller noe som tok i mot dem. Mange har levd med manglende aksept for den de er, for sine meninger og sine valg. Hvis de skal klare å veksle mistillit med tillit, trenger de et forum der historiene, prosessene og tapene blir forstått.

Fram til i dag har de, i den grad de har søkt støtte, enten hentet hjelp i det ordinære hjelpeapparat, eller de har knyttet seg til grupper etablert av andre som er brutt ut. De som har søkt hjelp hos profesjonelle behandlere kan oppleve manglende gjenkjenning, kunnskap og forståelse for deres særegne erfaringer. Bare unntaksvis blir for eksempel betydningen av det religiøse inkludert i samtaler og terapi.

De som søker hjelp i rene støttegrupper opplever å få bekreftet den virkeligheten de har vært en del av, men ofte blir det lite rom for nyanser og konfrontering. I verste fall kan velkjente autoritære strukturer oppstå i ny drakt.

Det mange ønsker seg er et tilbud som kombinerer terapeutisk faglighet og egenerfarte kunnskaper – et rom for refleksjon og nyorienterting.

2. Kunnskap og praktisk hjelp

Livet i menigheten har gjort dem dårlig rustet til å orientere seg i og forstå verden rundt. De deler ikke en felles plattform, og gjenkjenner ikke ”kodene”. Fra en skjermet tilværelse med sterke felles normer møter de en ungdomskultur som er eksponert, individuell, selvhevdende og med stor valgfrihet. Fra en meningsdirigerende og selvutslettende tilstand møter de en argumentativ og kunnskapsbasert offentlighet.

Når man møter ungdom som har vokst opp i isolerte trossamfunn er det vanskelig å forstå at ungdom som alltid har bodd i Norge

- ikke kjenner det norske samfunnet, og har et kunnskapsvakuum som gjør at de ikke vet hva de mangler.
- ikke er vant med å gjøre valg som er knyttet til deres eget liv, og at det å velge kan være en stor utfordring og påkjenning.
- ikke er blitt oppfordret til å utvikle evner og anlegg, og derfor mangler selvtillit til å fortsette utdanning.
- ikke har blitt respektert på grunnleggende rettigheter, og derfor ikke tør å hevde dem.

Ungdom som har brutt ut sier de trenger et sted å henvende seg, og noen ønsker en fadder som kan guide dem i deres nye tilværelse og hjelpe dem å ”lese” samfunnet. En som gir dem tid og rom til å gjøre riktige og gode valg når det gjelder utdanning og sosialt liv.

3. Nettverk

”Når man kommer ut av en lukket sekt og ikke vet hva man skal gjøre her i livet – da kommer tankene. Hvis man ikke får etablert seg med nye venner, og får fylt dagen med jobb, utdannelse eller annen aktivitet, er veien kort til depresjoner, selvmordstanker og sterk skyldfølelse”.

I mange av de isolerte trossamfunnene er samholdet innad bygget på frykt for alt rundt. Kostnaden for den enkelte kan være mistillit til hele verden. Samtidig er båndene inn i menigheten til egen familie brutt, eller i hvert fall tynnslitte.

Å etablere et vennenettverk kan være krevende. Mange føler de har mye å skjule, lite å gi og at evnen til å ta imot nesten er ødelagt. Det er mye de føler de ikke kan dele. Kanskje forteller de om det lette og gjenkjennelige; som at de ikke fikk feire jul og liknende overflatiske ting. Det vanskelige og dyptgripende blir ikke nødvendigvis berørt, selv etter lang tids vennskap. Grunnen kan være at de ikke har noen tro på at andre finner gjenklang eller gjenkjenning i deres erfaringer.

Det er ulikt hvor strenge menighetene er på å forby kontakt med familiemedlemmer og tidligere venner når noen bryter ut. Noen steder er påbudet så absolutt at foreldre som likevel tar kontakt med barna sine – for eksempel for å se barnbarn, får reprimande. I andre menigheter er det ikke et absolutt forbud, men kontakten begrenses ofte av seg selv. Det som en gang bandt dem sammen er det samme som nå skiller dem. Det kan være vanskelig, selv for nære familiemedlemmer, å finne en nye felles plattform å bygge samværet på.

I tillegg kan selve bruddet ha vært så gjennomsyret av trusler, avvisning og sanksjoner at veien tilbake for den som har brutt ut er uoverkommelig. En gutt som hadde opplevd et dramatisk brudd sa: ”De fysiske sårene som de har laget er grodd, men de psykiske… Det er noe som heter at tiden leger alle sår, men jeg er ikke så sikker. Jeg tror det ikke.”

Uansett hvordan bruddet har vært, vil det være avgjørende å få hjelp til å avklare forholdet til nære slektninger. Noen må legge håpet om kontakt til side, andre kan sakte nærme seg et nytt fellesskap.

4. Tid

Historiene til dem som har vokst opp i isolerte trossamfunn er ulike. Men de deler den felles erfaringen at rammene rundt oppveksten ble for trange, og på et tidspunkt tok de valget og meldte seg ut. De kjempet seg til en frihet, men det var ikke alltid like lett for dem å se hva de kunne bruke den til.

For noen blir kostnadene ved bruddet så store at de trenger lang tid før de har noe å investere i sin nye tilværelsen. Det er viktig å gi dem tiden de trenger, for med tid følger muligheter:

- Det er mange ting for meg som tar tid å bearbeide. Jeg må finne ut på nytt hvem jeg er – ikke sant? Og hva vil jeg med livet. Det er tøft – men det er bedre å gjøre det nå enn når jeg er 40. Jeg har fått en ny frihet – den tanken skremmer meg litt, men jeg føler jeg er blitt mye sterkere. Jeg føler jeg er på god vei til å finne meg sjøl og hvem jeg egentlig er. Selv om det har vært en lang og hard prosess, så har jeg vunnet!

Redd Barna
Hammersborg torg 3
0179 Oslo

Postadresse
Postboks 6902 St. Olavs plass
0130 Oslo

Tel: +47 22 99 09 00
Faks: +47 22 99 08 50
www.reddbarna.no